

TUDENGIFILMIDE KEERULINE SEMIOOTIKA

JOONAS HELLERMA

Eesti kultuuriloos ei ole palju neid peatükke, mille valgus kanduks üle oma aja. Filmil pole nendes lühikestes episoodides siiani veel suuremat sõnaõigust olnud.

Hala kohaliku filminduse raskest arenguvalust ei jaksu tegelikult enam jätkata. Seda kõike on juba mustmiljon korda räägitud. Ehkki kodumaised kinoelamused ärgitavad veel suhteliselt tihti kriitikale, on väikest lootust olukorra paranemisele. Siinne kaheksa filmiga DVD, mis on TMK 2005, nr 3 vahel, on põgus pilguheit meie kino uue põlvkonna talendile ja potentsiaalile.

Noorte tegijate puhul tekib esimesena küsimus, miks nad üldse filmi on läinud õppima. Mis on olnud see, mida peetakse kõige paremaks just filmivahenditega väljendada? Kardetavasti pole see õppimisvalikut tehes esmaste küsimuste hulka siiski kuulunud. Film kui niisugune peibutab noori tegijaid pelgalt juba selles peituvate tehnilisvormiliste võimalustega, mille valdamine iseenesest on näitaja. Neidki filme vaadates nähtub, et vormi vallatakse mingitel hetkedel üllatavalt meisterlikult ja nauditava originaalsusega.

Lühifilm on žanr, mis võib kriitikale päris julgelt otsa vaadata ja seda isegi ignoreerida. Tegemist on rohkem katsetamise formaadiga. Siia ära eksinud dissonantsid väärivad seetõttu pigem osutamist kui karmi kriitikat. Lühifilm on mõnes mõttes raskemgi žanr kui

täispikk mängufilm. Idee ja sõnum tuleb siin esitada palju kontsentreeritumalt, suurimaks komistuskiviks saab mõjuvust ja arusaadavust loov taustsüsteem, mida pikas filmis on palju rohkem aega punuda.

Filmi õnnestumise peamiseks eelduseks on sõnum – mida tahetakse öelda. Selle kivi alla on maetud ka käesolevate filmide suurim küsitavus. Kohati jääb mulje, et on omandatud mingid tehnilised oskused, millele on meeleheitlikult rakendust otsitud. Väljamõeldud ideid kas häbenetakse või soovitakse meelega maha salata, sest vaatajatele paisatakse suur hulk keerukat ja interpreteerimist nõudvaid märksüsteeme, andmata seejuures ette dešifreerimiseks vajalikku taustinfot. Jah, vormilised nõksud on kohati tõesti põnevad ja sisu arusaamatus võib hetkiti isegi ununeda, kuid sellega ei ole võimalik vaatajat lõpuni veenda.

Näib, et meie filmitegijate suurim probleem ongi sõnum. Senised kodumaise kino legendaarsemad filmid baseeruvad kõik enamikus klassikalistel kirjandusteostel. Nendes peituv moraal sisaldab vähemalt mingisugustki mitmekihilisust.

Mitmetasandilisus ja alltekstid valmistavad praegustele noortele režissööridele kõige enam peavalu. Kui sotsiaalne sõnum on veel jõukohane, siis kõik, mis sellele järgneb, läheb palju segasemaks. Ilmselt on see kinokoolituse ja

„Surm
Veneetsias”,
2004.
Režissöör
Marianne Körver.
Peter Greenaway
ja
Marianne Körver
Veneetsia
filmifestivalil
2004. aasta
septembris.

teiste kunstide õpetamise üks võtme-kohti. Vormi ja selle kasutamise printsiibid on võimalik selgeks teha. Põhiküsimus on, mida nende oskustega pärast peale hakata.

Hea režissööri eeldused ei alga mitte perfektsest kaamerakoolitusest, režii-kunsti üksikasjalikust tundmisest, valguse või montaaži suurepärasest valdamisest. Eeldused peituvad kusagil palju sügavamal ja elementaarsemal tasandil – tunnetuslikul tasandil. Paraku sisaldab praegune bakalaureuseõpe vaid näpuotsatäie kultuuriloolist tarkust, rääkimata laiemast humanitaaria tundmisest. Mis siis veel emotsionaalse sisepeegli häälestamisest rääkida. Mõneti arusaadav – õpingute aeg on surutud lühikeseks ja selleks pole mahuka filmieriala kõrval eriti ruumigi.

Kuid ka kultuuriloo põhjalik tundmine ei oleks veel lahendus. Üksinda see võib välja arenemata tunderetseptorige inimeses sünnitada ainult ekstreemistliku, Greenaway tüüpi teoreetiku, kelle aktuaalsus on olevikuline ja illusoorne.

Praegused filmitegijad ei ole alati

võimelised hoomama tunnetuslikke, inimese olemust lahti mõtestavaid dimensioone. Seetõttu piirduakse triviaalsete stsenaariumide lavastamisega või ekperimenteeritakse lihtsalt vormiga. See jääb alati perifeerseks tegevuseks ja ei saavuta ajatut kestust. Avangardile on üldse iseloomulik pidev ekslemine ja pidetus uute vormilahenduste rägastikus, kusjuures läbikäidud etappidele armastatakse enamasti vastanduda. Seetõttu on vormiga tähelepanu nõudvad teosed enamasti ühepäevalikad ja ajatu kunsti galeriisse endale kohta välja ei võitle.

Käesolevale DVD-le reastatud filmide bukett koosneb peaaesjalikult kahe möödunud aasta töödest, erandiks on **Rainer Sarneti** õppetöö 1993. aastast.

Nende filmide läbivaatamine nõuab parajat pingutust. Tegemist on ju ikkagi tudengifilmidega! Tuleb aega varuda ja õiges meeolus olla, vastasel korral kaob nii mõnegi puhul jaks pärast avar minuteid tähelepanu filmil hoida.

Tanel Toomi filmi „2. 68” peasas mängib **Mait Malmsten**. Ilmselt üks meeldejäävamatest faktidest selles fil-

mis. Lugu räägib mehest, kes ajab taga kiirusrekordit oma elumaja koridori trepist allajooksmises. Tunnustuse ja au pälvib ta lõpuks aknast välja hüpates... Filmi täidab kõle ja õõnes atmosfäär, mille loomine on režissööril suurepäraselt korda läinud. Mõningad lisadetailid (nt üksik kojamees luuaga) ei loo tähendust, samuti jääb film oma arengus pärast algust suhteliselt kiiresti paigale. Puánt osutub ootusõhkkonda arvestades pigem pettumuseks. Vormilise teraviku seisukohalt hea film. Samas pole kindel, et „2. 68” ennast uuesti väga vaatama kutsub.

Sümpaatseim elamus on kahtlemata **Piret Saarepuu** animatsioon „**Naljakas härjamüümine**”, mis põhineb samanimelisel eesti rahvajutul. Vaatajalt ei imeta energiat vampiirliku sümboolika üleküllusega. Vastupidi, see on ainus film siinsest valikust, mis võlub oma lihtsusega. Autor on teinud algmaterjali valikul õige otsuse. On loobunud mingeid fundamentaalseid ja autorile üle jõu käivaid tõdesid kujutavast keerukast stsenaariumist. Esmapilgul lihtne rahvajutt võib anda palju enam võimalusi aktsentide ja tõlgenduste loomiseks. Aluseks on hästi jälgitav ja selgepiiriline süžee (on üldse kurb, et seda lihtsat ja iseenesestmõistetavat asjaolu peab niimoodi esile tõstma). Filmi plussiks on, et selle vaataja võib olla nii väike laps kui ka täiskasvanu, mõlemad saavad siit oma elamuse. Oskuslikud pisidetailid annavad humoorikat tooni ja vaimukalt animeeritud tüüpidest võib otsida paralleele eestluse erinevatele avaldumisvormidele.

„Naljakas härjamüümine” on film, mida võib rõõmuga vaadata veel teist ja kolmandat korda, ilma et ta sunniks pead kratsima ja käsi taeva poole sirutama. Näiline pretensioonitus osutub mõjuvaks ja jääb kindlasti veel pikaks ajaks pärast vaatamist meelde. Sümpaatne töö!

Teine film, mis keskmisest suuremat tähelepanu võiks kõita, on **Rainer Sarneti** 1993. aasta õppetöö „**Merehaigus**”. Juba valmimise aasta tähistab ajajärku, mis oli Eesti ühiskonnale murranguperiood. Oli see ju aeg, mil röövkapitalism riisus esimest koort iseseisvuse idealistlikest unelmatest veel ärkamata inimeste seas. Ajaloost on teada, et selliste sotsiaalsete kataklüsmide ajajärgud on kunstile kõige viljakam otsingute ja vanast lahtiütlemise aeg. „Merehaiguse” puhul pole mõtetki asuda sisu interpreteerima. See on tõeline friigielaamus, mida toetab mustvalge 35 mm filmilint, muusikaline kujundus ja abstraktne süžee. Omaette põnev on koreograafia ja kujundi kasutus. Selle filmi alternatiivsus on viidud niivõrd piiridele, et kogu see tohuvabohu ei mõju enam ärritavalt, vaid tekitab uudishimu ja kutsub isegi lõpuni vaatama. Praegustes tudengitöodes sellist alternatiivsusust enam ei kohta, filmitöösse suhtutakse kuidagi liiga tõsiselt. Selle asemel et katsetada midagi tõeliselt pöörast või hullu, jäädakse pahatihti liigse kunstilise ambitsioonikuse lõksu.

Tiit Sukk on üks noorte lemmiknäitlejaid. Temalt on näitlejatööd lausa kahes siinses filmis.

Mart Arjukese „Duell” (operaator **Kristjan-Jaak Nuudi**) on kriminaalfilmide klišeede kontsentreeritud kompot. Tähelepanu köidavad professionaalsed draamanäitlejad: peale Suka näeme veenvat rolli **Andrus Vaarikult**, pisiroll on ka **Hendrik Toompere junioril**. „Duelli” puhul jääb arusaamatuks režissööri taotlus. Kas peame siit otsima pila kokku kogutud stampsituatsioonide üle või on eesmärk olnud tõsine põnevuslugu? Naeruväärsed mõrvastseenid ja silma pilgutavad laibad sunnivad paratamatult arvama, et tegu on pigem paroodilise taiesega. Teisalt ei arendata selliseid elemente piisavalt kaugele, et sellele groteski pretensiooni

„Naljakas härjamüümine”, 2004.
Režissöör Piret Saarepuu.

omistada. Süžee ja üldolustik viitavad pigem tõsistele taotlustele. Omapäraseks kujuneb lühiloo finaali, kus vastamisi seisab psühhopaadist mõrvarit kehastav Vaarik ja inspektorit mängiv Sukk. Tuleb au anda Vaariku näitlejatalendile – kehva stsenaariumi pealt suurepärase rolli! Parajalt fiaskolik lõpplahendus jätab vaatajasse õõnsa tunde. Jääb mulje, et autorid on pigem katsetanud oma režiilist võimekust. Sisulised pretensioonid jäävad ilmselt nende järgmisi filme ootama.

Margit Keerdo lühifilmi „Naaber” peaosa on samuti **Tiit Suka** kanda. Esimesena köidab tähelepanu kujundatud miljö, millele aitab kaasa isikupärase loov operaatoritöö (**Elen Lotman**). Staaatilised, üksteisele järgnevad üldplaanid loovad kõleda ja monotoonse atmosfääri, mida suurepäraselt toetab Lasnamäe hallist arhitektuurist moodustuv olustik. Väline külg paneb filmilt võib-olla rohkem ootama, kui lõpuks saame, kuid tervikpilti sisu ja vormi vaheline väike-

ne ebakõla tegelikult eriti ei häiri.

Heilika Võsu „Aknad” ja **Margus Paju** „Teispool vihma” moodustavad mingis mõttes sarnase duo. Mõlemad kasutavad oma filmides atraktiivset sümboolikat. Ometi on need rasked filmid ja nähtu lahti mõtestamine kujuneb piinavaks. „Aknad” pakub ohtralt erinevaid kujundikompositsioone, pilku püüavad animeeritud tegelaskujud. Näitlejatest teevad kaasa **Ain Lutsepp**, **Rudolf Allabert** jt. Paraku läheb filmi jälgimine raskeks, sest vaataja koormatakse abstraktsioonidega liialt üle. See ei pane otsima seoseid või mõtet kujundite tagant. Vaataja võib hoopiski kaotada huvi. Nii ei jäägi muud üle, kui vaadelda vormikasutust, mis iseenesest on intrigeeriv. Kõigest sellest jääb vähemasti mulje, et autoril on meile midagi suurt öelda.

Sama on lugu filmiga „Teispool vihma”. Kaunis ja esteetiline pilt suvedüllist: mööda teed sõidab jalgrattal poiss, kes porilompidesse punast värvi-

„Teispool vihma”, 2004.
Režissöör
Margus Paju.

ainet kallates toob oma ellu värve. Sellised on esimesed muljed filmist.

Mõjuvaks osutub lõpukaader samast noormehest istumas paadis keset heinamaad. Teostuselt taas kord pilku püüdev film. Autorid valdavad filmitehnilist atribuutikat professionaalselt. Ainult vaatajat ei sütitata nähtut enda jaoks lahti mõtestama. See kõik on kaunis, kuid eesmärk ja sõnum jääb udu-seks, nii kaotab töö loodetud mõju. Ootused kruvitakse üles ja kui see kõik ei saa selgitavat lõpplahendust, jääb hinge pisuke pettumus. Sellest on kahju.

Oma lugusid võiks tegijad rohkem püüda jutustada läbi konkreetsete karakterite. Dramaturgilise terviku saavutamine pole lühifilmis kindlasti lihtne, kuid see oleks oluliselt veenvam võte kui ähmased kujundilossid, mida praegustes filmides liiga paljuku kipub minema.

Ainuke dokumentaalžanri esindaja selles valikus on kopsaka eelarvega „**Surm Veneetsias**”. Mingis mõttes kõige küsitavam töö selles reas. Tegemist on pigem „Esto TV” rudimendiga – autorite ringi kuulub peale **Marianne Kõrveri** veel **Rain Tolk** ja **Andres Mai-**

mik. Tegevus hargneb Veneetsia arhitektuuribiennaalil. Tegijad selgitavad esto-tv-likult provokatiivses ja väljakutsuvas vormis arhitektuuri ning arhitektide rolli problemaatilise geopoliitilise olukorra kujunemisel maailmas. Kui välja arvata teised aktsendid, on tegemist filmi „Vali kord” väiksema (või vaesema) vennaga.

Läbilõikena tudengitöödest pole praegune DVD päris kindlasti kõige objektiivsem. Säravaid ja huvitavaid töid on tegelikult veel õige mitmeid, mis oma tee mõnele videokassetile või DVD-plaadile peavad veel leidma. Kuid maigu hetke värskematest filmiõppe produktidest saab nendestki filmidest. Eks see paista hiljem, kui paljud nendest autoritest kunagi nii küpseks saavad, et režissööri rolli lõpuni välja jaksavad kanda. Kärstus tuleb vaikima sundida, sest selleks suureks sammuks peab tublisti valmistuma.

JOONAS HELLERMA (sünd. 22. novembril 1984 Tallinnas) õpib Tallinna Pedagoogikaülikooli filmi ja video eriala II kursusel.